

O'ZBEK ADABIY TILINING ZAMONAVIY TARAQQIYOT TENDENSIYALARI HAMDA LINGVISTIK ME'YOR VA NUTQIY JARAYONLAR

Qalandarov Shuhratjon Shokirjonovich
PhD, dotsent

Annotatsiya: mazkur maqolada o'zbek adabiy tilining zamonaviy taraqqiyot tendensiyalari, adabiy til me'yorlarining shakllanishi va barqarorligi, shuningdek, hozirgi nutqiy jarayonlarning til tizimiga ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda adabiy tilning jamiyatdagi kommunikativ vazifalari, ommaviy axborot vositalari, internet kommunikatsiyasi, ijtimoiy tarmoqlar, ta'lim muhiti va rasmiy-idoraviy nutqning til taraqqiyotidagi o'rni yoritilgan. Zamonaviy davrda leksik qatlamning boyishi, yangi terminlarning shakllanishi, xorijiy tillardan o'zlashmalar, qisqartmalar, yangi media birliklari hamda og'zaki va yozma nutq o'rtasidagi munosabatlarning o'zgarishi alohida tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari adabiy til me'yorlarini qat'iy saqlash bilan bir qatorda, tilning tabiiy rivojlanish jarayonlarini ilmiy asosda kuzatish zarurligini ko'rsatadi. Maqolada lingvistik me'yorni faqat taqiqlovchi vosita sifatida emas, balki kommunikativ samaradorlik, tushunarlilik va milliy til yaxlitligini ta'minlovchi dinamik tizim sifatida baholash taklif etiladi.

Kalit so'zlar: o'zbek adabiy tili, lingvistik me'yor, nutqiy jarayon, til taraqqiyoti, til siyosati, leksik o'zlashmalar, terminologiya, internet tili, media tili, nutq madaniyati.

KIRISH

O'zbek adabiy tili milliy madaniyat, ijtimoiy tafakkur, ilm-fan, ta'lim, davlat boshqaruvi va ommaviy kommunikatsiyaning asosiy vositalaridan biri sifatida jamiyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida muhim vazifani bajarib kelmoqda. Tilning rivojlanishi hech qachon bir xil sur'atda va o'zgarmas shaklda kechmaydi. Ijtimoiy hayotdagi siyosiy, iqtisodiy, ilmiy-texnik va madaniy o'zgarishlar bevosita til tizimida o'z aksini topadi. Ayniqsa, XXI asrning dastlabki choragida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi, internet kommunikatsiyasining kengayishi, ijtimoiy tarmoqlarning ommalashuvi, xalqaro ilmiy va iqtisodiy aloqalarning kuchayishi o'zbek tilining lug'at tarkibi, uslubiy imkoniyatlari va nutqiy amaliyotida sezilarli o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Zamonaviy kommunikativ makonda inson bir vaqtning o'zida bir necha nutqiy muhitda faoliyat yuritadi rasmiy-idoraviy yozishmalar, ilmiy matn, ommaviy axborot vositalari, kundalik og'zaki muloqot, ijtimoiy tarmoq va messenjerlardagi qisqa yozishmalar shular jumlasidandir. Har bir muhit til birliklarini tanlash, qo'llash va mazmunni ifodalashning o'ziga xos usullarini shakllantirmoqda. Natijada adabiy til me'yorlari bilan real nutqiy amaliyot o'rtasidagi munosabat masalasi yanada dolzarb tus olmoqda. Adabiy til me'yori, avvalo, jamiyat tomonidan qabul qilingan, ma'lum kommunikativ vazifalarni bajarishda barqarorlik kasb etgan va tilning umumiy tizimiga mos keluvchi shakllar majmuasidir. Biroq

me'yor tushunchasini faqat o'zgaras qoidalar yig'indisi sifatida talqin qilish til taraqqiyotining tabiiy qonuniyatlarini to'liq ifodalamaydi. Chunki tilning o'zida doimiy ravishda yangi birliklar paydo bo'ladi, ayrim birliklarning qo'llanish chastotasi ortadi yoki kamayadi, ba'zi shakllar eskiradi, yangi uslubiy variantlar shakllanadi. Shu sababli zamonaviy o'zbek adabiy tilini o'rganishda normativlik va dinamiklik tamoyillarini birgalikda hisobga olish muhimdir. O'zbek tilining davlat tili sifatidagi mavqei uning ilmiy, ta'limiy, huquqiy, ma'muriy va ommaviy kommunikatsiya sohalarida faol qo'llanishini talab etadi. Bunday vazifa esa nafaqat tilni qo'llash ko'lamini kengaytirishni, balki uning me'yoriy bazasini takomillashtirish, terminologik tizimini rivojlantirish, zamonaviy kommunikatsiya vositalariga moslashtirish va nutq madaniyatini yuksaltirishni ham taqozo etadi. Shu nuqtayi nazardan, o'zbek adabiy tilining zamonaviy taraqqiyot tendensiyalarini aniqlash, lingvistik me'yorlarning amaliy qo'llanish holatini baholash va nutqiy jarayonlarning til tizimiga ta'sirini o'rganish dolzarb ilmiy masalalardan biridir. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi o'zbek adabiy tilining zamonaviy rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash, lingvistik me'yor va real nutqiy jarayonlar o'rtasidagi munosabatni tavsiflash hamda raqamli kommunikatsiya sharoitida adabiy tilning istiqbolli rivojlanish omillarini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

MATERIALLAR VA USULLAR

Tadqiqotda o'zbek adabiy tilining zamonaviy holatini tavsiflash uchun lingvistik kuzatish, tavsifiy, qiyosiy, kontekstual, funksional-uslubiy va lingvostatistik yondashuvlarning nazariy imkoniyatlaridan foydalanildi. Tadqiqot materiali sifatida zamonaviy o'zbek adabiy tilida faol qo'llanayotgan leksik, grammatik, uslubiy va terminologik birliklar, ommaviy axborot vositalari matnlari, internet kommunikatsiyasida uchraydigan nutqiy birliklar, ta'lim va rasmiy-idoraviy uslubga oid matnlar hamda til me'yoriga oid ilmiy qarashlar asos qilib olindi. Tadqiqotning metodologik asosini tilning ijtimoiy hodisa sifatidagi tabiatini e'tirof etuvchi sotsiolingvistik yondashuv, til birliklarining real kommunikativ sharoitdagi vazifasini ochib beruvchi funksional yondashuv va me'yoriy hamda amaliy shakllarning o'zaro munosabatini aniqlashga qaratilgan normativ tahlil tashkil etdi. Birinchi bosqichda adabiy tilning fonetik, leksik, grammatik va uslubiy me'yorlari umumiy tizim sifatida ko'rib chiqildi. Ikkinchi bosqichda zamonaviy nutqiy jarayonlarda faol kuzatilayotgan o'zgarishlar, xususan, yangi so'z va terminlarning paydo bo'lishi, xorijiy o'zlashmalarning ko'payishi, qisqartma shakllarning kengayishi, internet kommunikatsiyasida og'zaki nutqqa xos birliklarning yozma shaklda qo'llanishi hamda kommunikativ ixchamlikka intilish holatlari tahlil qilindi. Uchinchi bosqichda adabiy til me'yorlari bilan real nutqiy amaliyot o'rtasidagi tafovutlar funksional jihatdan baholandi. Bunda har qanday me'yoriy jihatdan nomuvofiq birlik avtomatik ravishda "xato" sifatida baholanmadi; uning qo'llanish sohasi, kommunikativ vazifasi, ijtimoiy guruhdagi tarqalishi, ma'noni yetkazish samaradorligi va adabiy til tizimiga ta'siri hisobga olindi. Mazkur yondashuv til taraqqiyotidagi tabiiy o'zgarish bilan me'yor buzilishi o'rtasidagi farqni aniqroq ko'rsatish imkonini beradi. Tadqiqotda terminologik birliklarning shakllanishi ham alohida yo'nalish sifatida o'rganildi. Zamonaviy fan va texnologiyalar rivojlanishi natijasida o'zbek tiliga yangi tushunchalar kirib kelayotgani sababli ularni ifodalashning uch asosiy modeli

kuzatiladi mavjud o'zbekcha birlik asosida yangi termin yaratish, boshqa tillardagi terminni o'zbek tilining fonetik va grammatik tizimiga moslashtirib o'zlashtirish hamda xalqaro terminni deyarli asl shaklida qo'llash. Ushbu jarayonlarning har biri ma'lum kommunikativ afzallik va muammolarga ega. Masalan, milliy til imkoniyatlari asosida yaratilgan termin tushunarli bo'lishi mumkin, biroq xalqaro ilmiy kommunikatsiyada uning ekvivalentini aniqlash qiyinchilik tug'dirishi ehtimoli mavjud. Xorijiy terminning to'g'ridan-to'g'ri o'zlashtirilishi esa xalqaro ilmiy aloqani yengillashtiradi, biroq umumiy auditoriya uchun tushunarlilikni pasaytirishi mumkin. Shu bois terminologik siyosatda faqat bir yo'nalishni mutlaq ustun qo'yish emas, balki terminning ilmiy aniqligi, ixchamligi, milliy til tizimiga mosligi va xalqaro kommunikativ qiymatini birgalikda baholash maqsadga muvofiqdir. Tadqiqotning metodik asosida yana bir muhim tamoyil - til birliklarini ularning real kommunikativ muhitida o'rganish tamoyili qo'llandi. Chunki biror birlikning adabiy tilga mansubligi yoki me'yoriyligi faqat lug'at yoki grammatik qoidalar asosida emas, balki uning zamonaviy qo'llanish chastotasi, uslubiy xususiyati va kommunikativ funksiyasi bilan ham bog'liq. Shuningdek, raqamli kommunikatsiyaning o'ziga xos xususiyatlari ham hisobga olindi. Messenjer va ijtimoiy tarmoqlarda qisqa yozish, emotsional belgilar, grafik qisqartmalar, aralash kodli nutq, lotin yozuvidagi norasmiy variantlar va og'zaki nutq elementlarining yozma shaklda berilishi keng tarqalmoqda. Bunday birliklarning barchasini adabiy tilning asosiy normativ korpusiga kiritish to'g'ri bo'lmasa-da, ularni til taraqqiyotining muhim ko'rsatkichi sifatida o'rganish zarur. Shu ma'noda tadqiqotda "me'yor - nutqiy variant - yangi shakl - barqarorlashgan birlik" ketma-ketligi asosida til o'zgarishlarini kuzatish konsepsiyasi taklif etildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari o'zbek adabiy tilining zamonaviy taraqqiyoti bir nechta o'zaro bog'liq yo'nalishlarda kechayotganini ko'rsatdi. Birinchi va eng ko'zga tashlanadigan tendensiya - tilning leksik tarkibi kengayishidir. Jamiyatda yangi ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik va madaniy tushunchalarning paydo bo'lishi ularni ifodalovchi yangi nominativ birliklarga ehtiyoj tug'diradi. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, elektron xizmatlar, kiberxavfsizlik, raqamli iqtisodiyot, media va kommunikatsiya sohalaridagi rivojlanish o'zbek tilining terminologik qatlamiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Yangi birliklarning bir qismi o'zbek tilining ichki imkoniyatlari asosida yaratilayotgan bo'lsa, boshqa qismi ingliz, rus va boshqa tillardan o'zlashtirilmoqda. Ikkinchi muhim tendensiya - terminologik tizimning tezkor yangilanishidir. Ilm-fan rivoji tilning mavjud terminologik tizimidan doimiy ravishda yangi tushunchalarni ifodalashni talab qiladi. Bunda terminning faqat tarjima qilinishi yetarli emas; uning ilmiy mazmuni, boshqa terminlar bilan tizimli aloqasi, qo'llanish sohasi va shakliy barqarorligi ham ta'minlanishi kerak. Uchinchidan, ommaviy axborot vositalari va raqamli media o'zbek adabiy tilining rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Ilgari til me'yorlarining ommalashuvida asosiy vositalardan biri matbuot, radio va televideniye bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar, videoplatformalar, messenjerlar va elektron nashrlar ham katta kommunikativ maydonni egallamoqda. Mazkur muhitda tilning tarqalish tezligi nihoyatda yuqori. Biror yangi birlik qisqa vaqt ichida minglab foydalanuvchilar nutqiga kirishi mumkin. Natijada yangi so'zlarning me'yorlashish jarayoni ham avvalgi davrlarga qaraganda

tezlashmoqda. To'rtinchi tendensiya - yozma va og'zaki nutq o'rtasidagi chegaralarning nisbatan yumshashidir. Internet kommunikatsiyasida yozma shakl ko'pincha og'zaki nutqning intonatsion, emotsional va qisqa sintaktik xususiyatlarini qabul qilmoqda. Natijada an'anaviy yozma nutq me'yorlari bilan kundalik raqamli muloqot qoidalari o'rtasida farq paydo bo'lmoqda. Buni adabiy tilning yemirilishi sifatida baholash biryoqlama yondashuv bo'ladi. Aslida turli kommunikativ muhitlarda turli uslubiy me'yorlarning mavjudligi tabiiy holatdir. Muammo shundaki, norasmiy raqamli kommunikatsiya shakllari rasmiy, ilmiy yoki ta'limiy matnlarga ko'chib o'tganda nutq sifati pasayishi mumkin. Beshinchi tendensiya - xorijiy tillar, ayniqsa ingliz tilining o'zbek nutqiga ta'sirining kuchayishidir. Global axborot maydoni, IT sohasi, biznes, marketing, ta'lim va ilmiy kommunikatsiyada ingliz tilidagi birliklarning faol qo'llanishi tabiiy ravishda o'zbek tiliga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Bunda o'zlashmalarni mutlaq ravishda rad etish ilmiy jihatdan asosli emas. Dunyodagi barcha rivojlangan tillar tarix davomida boshqa tillar bilan aloqada bo'lgan va o'zlashmalar orqali lug'at tarkibini boyitgan. Muhim masala o'zlashmaning qanday shaklda, qaysi sohada va qanday kommunikativ ehtiyoj asosida qo'llanayotganini aniqlashdir. Oltinchi tendensiya - qisqartmalar va ixcham kommunikativ shakllarning ko'payishidir. Raqamli kommunikatsiya tezkorlikni talab qilgani uchun foydalanuvchilar uzun birliklarning qisqartirilgan variantlarini, grafik belgilarni va kontekst orqali oson anglashiladigan shakllarni faol qo'llamoqda. Bunday jarayonlar tilning iqtisod qonuniyati bilan bog'liq bo'lib, kommunikativ jarayonda ortiqcha vaqt va vositalarni kamaytirishga xizmat qiladi. Yettinchi tendensiya - nutq madaniyati masalasining yangi mazmun kasb etishidir. Avval nutq madaniyati asosan to'g'ri talaffuz, grammatik jihatdan to'g'ri tuzilish, so'zlarni o'rinli tanlash va uslubiy me'yorlarga rioya qilish bilan bog'langan bo'lsa, bugungi sharoitda raqamli savodxonlik, media matn yaratish, internet etikasi, qisqa va aniq yozish, manba bilan ishlash va auditoriyaga mos kommunikativ strategiyani tanlash ham nutq madaniyatining tarkibiy qismiga aylanmoqda. Sakkizinchi natija shundan iboratki, adabiy til me'yorlari barqarorlik va o'zgaruvchanlikning birligini tashkil etadi. Fonetik, grammatik va imloviy me'yorlarning asosiy qismi kommunikativ barqarorlikni ta'minlash uchun nisbatan qat'iy bo'lishi kerak. Biroq leksik va uslubiy qatlamlarda o'zgaruvchanlik yuqoriroq bo'lishi tabiiy. Shu sababli barcha til qatlamlariga bir xil darajadagi normativ qat'iylikni tatbiq etish tilning tabiiy rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin. To'qqizinchi natija - ta'lim tizimining adabiy til me'yorlarini saqlash va yangilashdagi strategik rolidir. Maktab, oliy ta'lim va kasbiy ta'lim jarayonida o'quvchi va talaba nafaqat mavjud grammatik qoidalarni, balki turli kommunikativ vaziyatlarda til vositalaridan foydalanish tamoyillarini ham egallashi lozim. Ayniqsa, ilmiy matn yozish, rasmiy hujjat tayyorlash, ommaviy axborot vositalari uchun matn yaratish va raqamli platformalarda muloqot qilish ko'nikmalari zamonaviy nutq kompetensiyasining muhim tarkibiy qismlariga aylanmoqda. O'ninchi natija - davlat tili maqomining mustahkamlanishi tilning faqat huquqiy maqomini emas, balki uning funksional imkoniyatlarini kengaytirish bilan chambarchas bog'liq ekanidir. O'zbek tili ilm-fan, texnologiya, biznes, davlat boshqaruvi va zamonaviy raqamli xizmatlarda qanchalik faol ishlatilsa, uning terminologik va uslubiy imkoniyatlari shunchalik rivojlanadi. Demak, til taraqqiyotining asosiy ko'rsatkichi

faqat yangi soʻzlar soni bilan emas, balki tilning jamiyatdagi real funksional yuklamasi bilan ham belgilanadi.

MUNOZARA

Olingan natijalar oʻzbek adabiy tilining zamonaviy taraqqiyotini “meʼyorni saqlash” va “tilni rivojlantirish” oʻrtasidagi qarama-qarshilik sifatida emas, balki bir-birini toʻldiruvchi jarayon sifatida koʻrish zarurligini koʻrsatadi. Til meʼyorlari kommunikatsiyaning barqarorligini taʼminlaydi. Agar har bir shaxs soʻz va grammatik shakllardan mutlaqo oʻz xohishiga koʻra foydalansa, umumiy tushunish jarayoni murakkablashadi. Shu sababli adabiy tilning fonetik, imloviy, grammatik va uslubiy meʼyorlari jamiyat uchun zarur kommunikativ mexanizm hisoblanadi. Biroq tilni mutlaqo oʻzgarmas tizim sifatida tasavvur qilish ham ilmiy jihatdan notoʻgʻri. Til ijtimoiy hayot bilan birga oʻzgaradi va uning rivojlanish jarayonini sunʼiy ravishda toʻliq toʻxtatib boʻlmaydi. Masalan, bugungi kunda texnologik taraqqiyot bilan bogʻliq koʻplab tushunchalar oʻzbek tilining anʼanaviy lugʻat tarkibida mavjud emas. Ularni ifodalash uchun yangi terminlar yaratish yoki oʻzlashtirish zarur. Shu nuqtayi nazardan lingvistik meʼyorni “til taraqqiyotiga toʻsqinlik qiluvchi qoidalar” sifatida emas, balki tilning rivojlanishini tartibga soluvchi mexanizm sifatida tushunish kerak. Zamonaviy oʻzbek tilida eng muhim masalalardan biri oʻzlashma birliklarning qoʻllanishidir. Xorijiy birlikning mavjudligi oʻz-oʻzidan til buzilishi degani emas. Oʻzlashma til tizimiga moslashib, keng kommunikativ ehtiyojni qondirsa, vaqt oʻtishi bilan uning maqomi oʻzgarishi mumkin. Bunday jarayon tarixiy jihatdan koʻplab tillarda kuzatilgan. Biroq har bir yangi oʻzlashmani hech qanday tahlilsiz qabul qilish ham maqsadga muvofiq emas. Ayniqsa, davlat boshqaruvi, taʼlim, fan va rasmiy hujjatlarda imkon qadar tushunarli, barqaror va yagona terminologik variantlardan foydalanish talab etiladi. Terminologiya masalasida yana bir muhim muammo - sinonimik variantlarning haddan tashqari koʻpayib ketishidir. Bir tushuncha uchun bir necha parallel terminlarning mavjudligi ilmiy va taʼlimiy kommunikatsiyada noaniqlik keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli terminlarni standartlashtirish jarayonida mutaxassislar, tilshunoslar va tegishli soha vakillarining hamkorligi zarur. Raqamli kommunikatsiya esa lingvistik meʼyor masalasini yanada murakkablashtirmoqda. Ijtimoiy tarmoqlarda foydalanuvchi rasmiy maqola yozayotgandek yozmaydi. U qisqa, tezkor, emotsional va koʻpincha aralash shakllardan foydalanadi. Bunday nutqni toʻliq adabiy til meʼyorlari bilan baholash toʻgʻri emas, chunki kommunikativ vazifa boshqacha. Ammo ayni foydalanuvchi rasmiy ariza, ilmiy maqola yoki diplomatik hujjat yozayotganida boshqa meʼyoriy talablar kuchga kiradi. Demak, zamonaviy nutq madaniyatining muhim tamoyili - kommunikativ registri toʻgʻri tanlashdir. Shaxs qaysi vaziyatda qanday til shaklidan foydalanish kerakligini bilishi lozim. Bu esa faqat grammatik bilim emas, balki kommunikativ kompetensiyadir. Oʻzbek adabiy tilining zamonaviy rivojida ommaviy axborot vositalarining roli ham alohida eʼtiborga loyiq. Jurnalist, boshlovchi, blogger va kontent yaratuvchilarning nutqi keng auditoriyaga tez tarqaladi. Shu sababli ularning til qoʻllashi yangi birliklarning ommalashishiga ham, notoʻgʻri shakllarning keng tarqalishiga ham sabab boʻlishi mumkin. Ayniqsa, internetdagi ommabop kontentda adabiy til meʼyorlariga eʼtiborning pasayishi yoshlar nutqiga taʼsir qilishi ehtimoli yuqori. Biroq bu yerda ham taqiqlash emas, til madaniyatini oshirish samaraliroq strategiya hisoblanadi. Ommaviy kommunikatsiya

vakillarining lingvistik mas'uliyatini kuchaytirish, tahririyatlarda professional muharrirlik tizimini rivojlantirish va ta'lim jarayonida media matnlar bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirish zarur. Yana bir muhim masala - lotin yozuvining amaliy qo'llanishi bilan bog'liq. Yozuv tizimi nafaqat texnik vosita, balki milliy savodxonlikning muhim komponentidir. Shu sababli imlo me'yorlarining aniq va bir xil qo'llanishi ta'lim, hujjatchilik, elektron xizmatlar va axborot resurslari uchun katta ahamiyatga ega. Raqamli muhitda turli klaviatura, texnik platforma yoki norasmiy yozish odatlari sababli imloviy variantlarning ko'payishi kuzatilishi mumkin. Bu holatni bartaraf etishda yagona texnik standartlar, elektron lug'atlar, avtomatik imlo tekshiruvchilari va til korpuslaridan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbek adabiy tilining istiqboldagi rivojlanishi uchun eng muhim yo'nalishlardan biri milliy til korpusini takomillashtirishdir. Til korpusi real matnlardagi birliklarning qo'llanish chastotasi, konteksti va uslubiy xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi. Me'yoriy qarorlarni faqat intuitiv kuzatuvlar asosida emas, balki katta hajmdagi real til materiallari asosida qabul qilish lingvistik siyosatning ilmiy asoslanganligini oshiradi. Shuningdek, yangi lug'atlar va terminologik bazalarni muntazam yangilab borish zarur. Zamonaviy tilning tez o'zgarayotgan sharoitida o'n yoki yigirma yil avvalgi lug'atni bugungi kommunikatsiya uchun to'liq yetarli deb hisoblash mumkin emas. Shu bilan birga, barcha yangi birliklarni darhol lug'atga kiritish ham ilmiy jihatdan to'g'ri emas. Yangi birlikning barqarorligi, ma'no aniqligi, qo'llanish doirasi va ijtimoiy qabul qilinish darajasi o'rganilishi lozim. Demak, zamonaviy lingvistik me'yor dinamik kuzatuvni talab qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek adabiy tilining kelajakdagi rivoji uchta asosiy tamoyilga tayanishi maqsadga muvofiq: birinchisi - milliy tilning ichki imkoniyatlarini rivojlantirish; ikkinchisi - xalqaro ilmiy va texnologik kommunikatsiyaga ochiqlik; uchinchisi - me'yor va real nutq o'rtasidagi munosabatni ilmiy asosda monitoring qilish.

Ushbu uch tamoyilning muvozanati saqlangandagina o'zbek tili bir vaqtning o'zida ham milliy o'zligini, ham zamonaviy kommunikativ imkoniyatlarini mustahkamlay oladi.

XULOSA

O'zbek adabiy tilining zamonaviy taraqqiyotini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, bugungi til jarayonlari ijtimoiy hayot, raqamli texnologiyalar, xalqaro kommunikatsiya, ta'lim, ommaviy axborot vositalari va ilm-fan rivoji bilan uzviy bog'liq holda kechmoqda. Tilning leksik tarkibi kengaymoqda, yangi terminlar shakllanmoqda, xorijiy o'zlashmalar ko'paymoqda, internet kommunikatsiyasi yozma nutqning yangi shakllarini yuzaga keltirmoqda. Shu bilan birga, adabiy tilning asosiy me'yorlarini saqlash kommunikativ yaxlitlik va milliy til barqarorligini ta'minlashning muhim sharti bo'lib qolmoqda. Tadqiqot asosida lingvistik me'yorni statik va mutlaq o'zgarmas tizim sifatida emas, balki til taraqqiyoti bilan uzviy bog'liq dinamik hodisa sifatida baholash zarurligi aniqlandi. Zamonaviy nutqiy jarayonlarni ilmiy jihatdan kuzatish, yangi birliklarning shakllanish va me'yorlashish mexanizmlarini o'rganish, terminologik tizimni takomillashtirish, raqamli kommunikatsiya uchun lingvistik tavsiyalar ishlab chiqish va ta'lim jarayonida kommunikativ kompetensiyani kuchaytirish o'zbek adabiy tilining istiqboldagi rivoji uchun muhim vazifalardir.

Ayniqsa, o'zbek tilining ilm-fan, texnologiya va raqamli iqtisodiyot sohalaridagi funksional imkoniyatlarini kengaytirish davlat tilining amaliy nufuzini mustahkamlashning muhim omili hisoblanadi. Bunda tilning milliy xususiyatlarini saqlash bilan bir qatorda, uning xalqaro ilmiy va axborot makoniga faol kirib borishini ta'minlash zarur. Kelgusida o'zbek tilining elektron korpuslarini kengaytirish, zamonaviy terminologik ma'lumotlar bazalarini yaratish, elektron imlo va grammatik tekshiruv vositalarini takomillashtirish, media va internet tili bo'yicha muntazam monitoring olib borish hamda lingvistik me'yorlarni real nutqiy materiallar asosida yangilab borish maqsadga muvofiqdir. Shunday yondashuv o'zbek adabiy tilini faqat mavjud me'yorlarni saqlovchi tizim sifatida emas, balki jamiyatning yangi kommunikativ ehtiyojlariga moslashib boradigan, ilm-fan va texnologiyalar bilan hamnafas rivojlanadigan tirik milliy til sifatida qarash imkonini beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

O'zbekiston Respublikasi. Davlat tili haqidagi O'zbekiston Respublikasi Qonuni. – Toshkent, 1989.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ***"O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"***gi PF-5850-son Farmoni. – Toshkent, 2019.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ***"Mamlakatimizda o'zbek tilini yanada rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"***gi PF-6084-son Farmoni. – Toshkent, 2020.

Jamolxonov H. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Talqin, 2005.

Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G., Qurbonova M., Yunusova Z., Abuzalova M. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2010.

Mahmudov N. Til. – Toshkent: Yozuvchi, 1998.

Mahmudov N. O'qituvchi nutqi madaniyati. – Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2007.

Hojiyev A. O'zbek tili sinonimlarining izohli lug'ati. – Toshkent: O'qituvchi, 1974.

O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildlik. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2020.

O'zbek tilining imlo lug'ati. – Toshkent: Akademnashr, 2023.

Nurmonov A. O'zbek tilshunosligi tarixi. – Toshkent: O'zbekiston, 2002.

Qo'ng'urov R., Begmatov E., Tojiyev Yo. Nutq madaniyati va uslubi asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1992.

Абдурахманов Х., Шодиев Р. О'zbek tilining nazariy grammatikasi. – Toshkent: Fan, 2006.

Маслов Ю.С. Введение в языкознание. – Москва: Высшая школа, 1987.

Костомаров В.Г. Языковой вкус эпохи. – Москва: Педагогика-Пресс, 1999.

Crystal D. Language and the Internet. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Wardhaugh R., Fuller J. An Introduction to Sociolinguistics. – Wiley-Blackwell, 2015.

Labov W. Principles of Linguistic Change. – Oxford: Blackwell, 1994–2010.

Aitchison J. Language Change: Progress or Decay? – Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

Holmes J., Wilson N. An Introduction to Sociolinguistics. – London: Routledge, 2017.